

לשמוע קול שופר ראש השנה החז"לי לאור סוגיות שופר ותקיעות

שיעור 1: 'זכרון תרועה': תעלומת ראש השנה

ויקרא כג, 24-25

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ. כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לַיהוָה.

הרמב"ן, דרשת הרמב"ן לראש השנה: כתבי הרמב"ן ב (ירושלים, תשכ"ג), עמ' ריד

והנה צוה הכתוב שנעשה יום טוב ומקרא קודש ביום הזה, ולא פירש למה ועל מה, ובשאר כל המועדים מפרש טעם המועד. כל אחד ואחד במועדו... אבל בכאן לא פירש כלום, ואמר סתם שנעשה ביום שבתון, וזכרון תרועה, ואמר עוד יום תרועה יהיה לכם, ולא באר העניין כלל... ובתחילה יש לנו לפרש מה שאומר בחודש השביעי, כי יכול השואל להקשות לנו היאך זה חודש השביעי, והלא כל ישראל קורין אותו ראש השנה, ומפי עוללים ויונקים ראש השנה שמו, וכן קורין אותו רבותינו בתלמוד ואומרים בכל מקום ראש השנה ויום הכיפורים... והנה לא נתפרש בתורה התרועה הזאת במה תהיה, אם בשופר או בחצוצרות. וכן לא פירש טעם המצוה הזאת, למה התרועה, ולא למה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים ולמה יצוה להיותו מקרא קודש...

במדבר כט, 1

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם

ויקרא כה, 9

וְהִעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם

הרמב"ן, דרשת הרמב"ן לראש השנה: כתבי הרמב"ן ב (ירושלים, תשכ"ג), עמ' ריד
אבל פירוש 'זכרון תרועה' כמו 'יום תרועה יהיה לכם'. אומר הכתוב שיהיה לנו היום הזה שבתון ויהיה לנו זכרון תרועה שנריע בו ונזכר לפני השם, כעניין שנאמר להלן 'ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם'.

במדבר י, 10-1

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הַעֲדָה וּלְמִסְעָע אֶת הַמַּחְנֹת. וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַיךָ כָּל הַעֲדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְאִם בְּאַחַת יִתְקְעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַיךָ הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל.
וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחְנֹת הַחֲנִינִים קִדְמָה. וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחְנֹת הַחֲנִינִים תִּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמִסְעֵיהֶם. וּבִהֲקֵהִיל אֶת הַקְּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תִרְיעוּ.
וּבְנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצוֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם.
וְכִי תִבְאוּ מִלַּחְמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֲתָכֶם וְהִרְעַתְּם בַּחֲצוֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם. וּבְיֹום שִׁמְחַתְּכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצוֹצְרוֹת עַל עֲלֹתֵיכֶם וְעַל זְבָחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לְפָנַי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

פילון, על החוקים לפרטיהם ב, עמ' 188-192

בהמשך החגים בא ראש החודש הקדוש, שבו נוהגים עם העלאת קרבנות בבית המקדש להריע בשופר ומשום כך הוא מכונה נכונה 'חג השופרות'. טעם כפול לו: אחד מיוחד לאומתנו ואחד משותף לכל בני האדם. המיוחד הוא הזכרת הנס מעשה פלאים שהיה בזמן שדברות התורה נאמרו מפי הגבורה. מן השמים הדהד אז קול שופר שהגיע כמסתבר לקצות היקום... המשותף לכל בני האדם הוא זה: השופר הוא כלי מלחמה הקורא הן להסתערות... והן לנסיגה... אך יש גם מלחמה אחרת מידי השמים, כאשר הטבע מסתכסך בינו לבין עצמו. חלקיו מתנגדים זה לזה... משתי מלחמות אלו הארץ נשמדת... משום כך הנהיגה התורה חג הקרוי כביכול על שם כלי מלחמה, שופר, להודיה לאל עושה שלום ושומר שלום, השם קץ למחלוקות הן בערים והן בחלקי היקום.

שיעור 2: צורה ותוכן בהלכות שופר:

משנת ראש השנה פרק שלישי

משנה, ראש השנה ג, ב-ח (כתב יד קאופמן)

[1] כל השופרות כשירים, חוץ משלפרה, מפני שהיא קרן. אמר רבי יוסה: והלא כל השופרות נקראו קרן, שנאמר 'והיה במשוך בקרן היובל, כשומעכם את קול השופר'.

[2] שופר של ראש השנה שליעל פשוט ופיו מצופה זהב ושתי חצוצרות ביצדדים שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר. ובתעניות של זכרים כפופים ופיו מצופה כסף ושתי חצוצרות באמצע שופר מקצר וחצוצרות מאריכות שמצות היום בחצוצרות.

שווי היובל וראש השנה לתקיעה ולברכות. רבי יהודה אומר בראש השנה תוקעים בשל זכרים וביובלות בשליעלים.

[3] שופר שניסדק ודבקו פסול. דיבק שיברי השופרות פסול. ניקב וסתמו - אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר.

[4] התוקע לתוך הבור או לתוך החדות או לתוך הפיתס, אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא.

[5] וכן מי שהיה עובר אחר בית הכנסת או שהיה סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיוון לבו יצא ואם לאו לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע זה כיוון לבו וזה לא כיוון.

[6] "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או ידיו שברות מלחמה? אלא כל זמן שהיו ישראל מיסתכלים כלפי מעלן ומכוונים את ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים.

וכיוצא בו: "ויאמר ה' אל משה, עשה לך שרף ושים [אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי]" וכי נחש ממית ומחיה? אלא בזמן שישראל מיסתכלים כלפי מעלן ומשעבדים את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפים ואם לאו היו נימוקים.

משנה, ראש השנה ג, ב (כתב יד קאופמן)

כל השופרות כשירים, חוץ משלפרה, מפני שהיא קרן.

אמר רבי יוסה: והלא כל השופרות נקראו קרן, שנאמר והיה במשוך בקרן היובל, כשומעכם את קול השופר.

בבלי, ראש השנה כו ע"א

שפיר קאמר רבי יוסי!

[1] ורבנן: כל השופרות אקרו שופר ואקרו קרן, דפרה - קרן אקרי, שופר - לא אקרי, דכתיב בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו.

ורבי יוסי אמר לך: דפרה נמי אקרי שופר, דכתיב 'ותטב לה' משור פר', אם שור - למה פר, ואם פר - למה שור? אלא מאי שור פר - משופר.

ורבנן: כדרב מתנה, דאמר רב מתנה: מאי שור פר - שהוא גדול כפר.

[2] עולא אמר: היינו טעמא דרבנן - כדרב חסדא. דאמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בכגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה - לפי שאין קטיגור נעשה סניגור.

ולא? והא איכא דם פר! - הואיל ואשתני - אשתני. - והא איכא ארון וכפורת וכרוב! - חוטא בל יקריב קאמרינן. - והא איכא כף ומחתה! - חוטא בל יתנאה קא אמרינן. - והא איכא בגדי זהב מבחוץ! - מבפנים קא אמרינן. - שופר נמי מבחוץ הוא! - כיון דלזכרון הוא - כבפנים דמי.

והא תנא מפני שהוא קרן קאמר! - חדא ועוד קאמר; חדא: דאין קטיגור נעשה סניגור, ועוד: מפני שהוא קרן. ורבי יוסי אמר לך: דקא אמרת אין קטיגור נעשה סניגור - הני מילי מבפנים, והאי שופר - מבחוץ הוא. ודקא אמרת מפני שהוא קרן - כל השופרות נמי אקרו קרן.

[3] אביי אמר: היינו טעמייהו דרבנן: שופר אמר רחמנא, ולא שנים ושלושה שופרות. והא דפרה, כיון דקאי גילדי גילדי - מיתחזי כשנים ושלושה שופרות.

והא תנא מפני שהוא קרן קאמר! - חדא ועוד קאמר: חדא: דשופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלושה שופרות, ועוד: מפני שהוא קרן.

ורבי יוסי אמר לך: דקאמרת שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלושה שופרות - כיון דמחברי אהדדי חד הוא, ודקאמרת מפני שהוא קרן - כל השופרות נמי אקרו קרן.

יפה אמר רבי יוסי [לחכמים]!

וחכמים - כל השופרות נקראו שופר ונקראו קרן. של פרה, נקרא קרן ולא נקרא שופר, שנאמר: 'בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו'.

ורבי יוסי אמר לך: של פרה גם נקרא שופר, שנאמר 'ותטב לה' משור פר'. אם שור למה פר, ואם פר למה שור, אלא מהו שור פר, משופר.

וחכמים פירשו כרב מתנה, שאמר רב מתנה מהו שור פר, שהוא גדול כפר.

עולא אמר: זהו טעמם של חכמים, כרב חסדא, שאמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בכגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה - לפי שאין קטיגור נעשה סניגור.

ולא? והרי יש דם פר! כיוון שהשתנה השתנה. והרי יש ארון וכפורת וכרוב! חוטב בל יקריב אנו אומרים.

והרי יש כף ומחתה! חוטא בל יתנאה אנו אומרים.

והרי יש בגדי זהב מבחוץ! מבפנים אנו אומרים.

שופר גם מבחוץ הוא! כיון שלזכרון הוא, כבפנים דומה.

והרי התנא אומר 'מפני שהוא קרן!' הוא אומר טעם אחד ועוד: אחת, שאין קטיגור נעשה סניגור, ועוד: מפני שהוא קרן. ורבי יוסי אמר לך: שאתה אומר אין קטיגור נעשה סניגור, דברים אלא

אמורים בפנים, ושופר זה - מבחוץ הוא.

ושאתה אומר מפני שהוא קרן - כל השופרות גם נקראו קרן.

אביי אמר: זהו טעמם של חכמים, שופר אמר רחמנא, ולא שנים ושלושה שופרות. וזה של פרה, כיוון שהוא עשוי גלדים גלדים, נראה כשנים ושלושה שופרות.

והרי התנא אומר 'מפני שהוא קרן'!
הוא אומר טעם אחד ועוד. אחד, ששופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות, ועוד: מפני שהוא קרן.
ורבי יוסי אמר לך: שאתה אומר שופר אחד אמר רחמנא, כיוון שהם מחוברים זה בזה אחד הוא.
ושאתה אומר מפני שהוא קרן - כל השופרות גם נקראו קרן.

ויקרא רבה כא, י

ר' סימון בש' ר' יהושע מפני מה אין כהן גדול משמש בכגדי זהב, שלא יעשה סניגור קטיגור, כדי שלא ליתן פתחון פה לסטן לקטרג ולומר אתמול עשו להן אלהי זהב והיום הן מבקשין לשמש לפניו בכגדי זהב?

משנה, ראש השנה ג, ג-ד (כתב יד קאופמן)

שופר של ראש השנה שליעל פשוט ופיו מצופה זהב ושתי חצוצרות בצדדים. שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר.
ובתעניות של זכרים כפופים ופיו מצופה כסף ושתי חצוצרות באמצע. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, שמצות היום בחצוצרות.
שווה היובל וראש השנה לתקיעה ולברכות.
רבי יהודה אומר בראש השנה תוקעים בשל זכרים וביובלות בשליעלים.

שיעור 3: קול שופר: מעשה וכוונה, מצוה ומאגיה

משנה, ראש השנה ג, ו (כתב יד קאופמן)

שופר שניסדק ודבקו פסול.
דיבק שיברי השופרות פסול.
ניקב וסתמו - אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר.

תוספתא, ראש השנה ה, ד

ניקב וסתמו אפילו במינו - אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר.

ירושלמי, ראש השנה ג, ו (נט, ע"א)

דתני ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו, אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. רבי נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול.
רבי חיה בשם רבי יוחנן: כיני מתניתא - אם היה מעכב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר.
רבי אבא בר זמינא בשם רבי זעורה: והוא שסתמו, אבל אם לא סתמו כשר. שכל הקולות כשירין בשופר.

בבלי, ראש השנה כז ע"ב

ניקב וסתמו, בין במינו בין שלא במינו - פסול. רבי נתן אומר: במינו - כשר, שלא במינו - פסול.

משנה, ראש השנה ג, ז-ח (כתב יד קאופמן)

התוקע לתוך הבור או לתוך החדות או לתוך הפיתס, אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא.
וכן מי שהיה עובר אחר בית הכנסת או שהיה סמוך ביתו לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיוון לבו יצא ואם לאו לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע זה כיוון לבו וזה לא כיוון.

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או ידיו שברות מלחמה? אלא כל זמן שהיו ישראל מיסתכלים כלפי מעלן ומכוונים את ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים.
וכיוצא בו: "ויאמר ה' אל משה, עשה לך שרף ושנים [אותו על נס והיה כל הנשוח וראה אותו וחי]" וכי נחש ממית ומחיה? אלא בזמן שישראל מיסתכלים כלפי מעלן ומשעבדים את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפים ואם לאו היו נימוקים.

תוספתא, ראש השנה ב, ו-ז

התוקע ומתעסק והתוקע ומתלמד והמלמד את בנו והמלמד את תלמידו אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא.
רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת וכן חולה שהיה מוטל אחורי בית הכנסת ומי שהיה ביתו

סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגלה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו זה שכיון לבו יצא וזה שלא כיון לבו לא יצא, שאין הכל הולך אלא אחר כונת הלב, שנאמר 'תכין לבם תקשיב אזניך', ואומר 'תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה'.

בבלי, ראש השנה טז ע"א

אמר רבי יצחק: למה תוקעין בראש השנה?
למה תוקעין? רחמנא אמר תקעו!
[אלא: למה מריעין? מריעין? - רחמנא אמר זכרון תרועה!]
אלא: למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין?
כדי לערבב את השטן.

פרשני תלמוד על הסוגיה (ראש השנה טז, ע"א-ע"ב)

רבינו חננאל

פירוש, כיון שמצאנו כי אם יש מלאך מליץ אחד אשר פודה מרדת שחת כן יש מלאך משטין. ומכוונין ישראל את לבם ואומרים שמא יעמוד משטין עלינו נדקדק במצות. וכיון שרואה המשטין שמחבבין המצות מיושב ומעומד, כאלו מתעכב מלהשטין.

תוספות

כדי לערבב את השטן - פירש בערוך [כדאיתא] בירושל' בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא.

חידושי הרשב"א

ופי' כדי לערבב את השטן. יש מפרשים להכניע היצר כדכתיב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו ושטן הוא יצר הרע וכדר"ל דאמר (ב"ב ט"ז א') הוא שטן היא יצר הרע היא מלאך המות

בבלי, ראש השנה טז ע"א-ע"ב

- [1] תניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח... כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת... כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג... כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר.
- [2] אמר רבי אבהו: למה תוקעין בשופר של איל? - אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.
- [3] אמר רבי יצחק: למה תוקעין בראש השנה?
למה תוקעין? רחמנא אמר תקעו!

**אלא: למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין?
כדי לערבב את השטן.
[4] ואמר רבי יצחק: כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה - מריעין לה בסופה,
מאי טעמא - דלא איערבב שטן.**

שיעור 4: מלכיות, זכרונות ושופרות:

הברכות ומשמעות התקיעות

משנה, ראש השנה ד (כתב יד קאופמן)

- [1] יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש תוקעים אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכיי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין...
- [2] סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמם ואינו תוקע, קדושת היום ותוקע זכרונות ותוקע שופרות ותוקע. ואומר עבודה והודיה וברכת כהנים, דברי רבי יוחנן בן נורי.
- אמר לו רבי עקיבה: אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר? אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע שופרות ותוקע ואומר עבודה והודיה וברכת כהנים.
- אין פוחתים מעשר מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות.
- רבי יוחנן בן נורי אומר: אם אמרן שלש שלש יצא.
- אין מזכירין זיכרון מלכיות ושופר שלפורענות. מתחיל בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא
- [3] סדר תקיעות שלש של שלש. שיעור תקיעה כדי שלש תרועות שעור תרועה כדי שלש יבבות. תקע בראשונה ומשך בשניה בשתיים אין בידו אלא אחת.
- מי שברך ואחר כך נתמנה לו שופר - תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים.
- כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן.

ספרא, אמור יא, א

"שבתון זכרון תרועה מקרא קדש" -
רבי אליעזר אומר: 'שבתון' זו קדושת היום, 'זכרון' - אלו הזיכרונות, 'תרועה' - אילו השופרות, 'מקרא קודש' קדשיהו.

אמר לו רבי עקיבה: אינו אומר 'שבתון' אלא שבות, שכן הוא פותח בשביתה ראשון, אלא 'זכרון' אילו הזיכרונות, 'תרועה' אילו השופרות, 'מקרא קודש' זה קדושת היום. ומנין שהוא כולל עימן את המלכיות תלמוד לומר 'ה' אלהיכם... בחודש השביעי'.

תוספתא, ראש השנה ב, יא

מקום שנהגו לומר כדברי ר' עקיבא אומר כדברי ר' עקיבא, כדברי ר' יוחנן בן נורי אומר כדברי ר' יוחנן בן נורי.

ר' שמעון בן גמליאל אומר קדושת היום [עם הזכרונות]. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה מצינו בכל מקום אומרה רביעית אף כאן אומרה רביעית.

ר' אומר מה מצינו בכל מקום אומרה אמצעית אף כאן אומרה אמצעית.

וכשקדשו את השנה באושה ביום הראשון עבר ר' יוחנן בן ברוקה ואמר כדברי ר' יוחנן בן נורי. אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היינו נוהגין כן ביבנה. ביום השני עבר ר' חנינא בנו של ר' יוסה הגלילי ואמר כדברי ר' עקיבא ואמר רבן שמעון בן גמליאל כך היינו נוהגין ביבנה.

ספרי, במדבר עז

"אני ה' אלהיכם" - למה נאמר? לפי שהוא אומר 'דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה'. אבל מלכות לא שמענו, ת"ל 'ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו' (במדבר כג, 21), זה שופר ומלכות.

ר' נתן אומר: אינו צריך, שהרי כבר נאמר 'ותקעתם בחצוצרות' הרי שופר 'והיו לכם לזכרון' זה זכרון, 'אני ה' אלהיכם' זה מלכות. אם כן מה ראו חכמים לומר מלכות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו כדי שיזכר לך [בדפוס: 'שתזכר לו'], ובמה? בשופר שלחירות. ואין שופר אלא שלחירות, שנאמר 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול' (ישעיה כז, 13) אבל איני יודע מי תוקעו, ת"ל 'וה' אלהים בשופר יתקע' (זכריה ט, 14), ועדין אין אנו יודעים מהיכן התקיעה יוצאה, זה שנאמר 'קול שאון מעיר וקול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו' (ישעיה סו, 6).

ספרי, במדבר, עז

מה ראו חכמים לומר מלכות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה, ואחר כך בקש מלפניו כדי שיזכר לך [בדפוס: 'שתזכר לו'], ובמה? בשופר שלחירות.

תוספתא, ראש השנה א, יב

אמרו לפניו מלכיות זכרונות ושופרות.
מלכיות כדי שתמליכוהו עליהם, זכרונות כדי שיבא זכרוכם לטובה לפניו, שופרות כדי שתעלה תפלתכם בתרועה לפניו.

בבלי, ראש השנה טז ע"א

ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבוא זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

שיעור 5: התפתחותן של התקיעות בתפילה

משנה, תלמוד וגאונים

משנה, ראש השנה ה, ט (כתב יד קאופמן)

סדר תקיעות שלש של שלש שלש.
שיעור תקיעה כדי שלש תרועות שיעור תרועה כדי שלש יבבות.
תקע בראשונה ומשך בשניה בשתיים אין בידו אלא אחת.

בבלי, ראש השנה לג ע"ב; לד ע"ב

תנו רבנן:

מנין שבשופר? תלמוד לומר 'והעברת שופר תרועה'. אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין?
תלמוד לומר 'בחדש השביעי', שאין תלמוד לומר בחדש השביעי, ומה תלמוד לומר בחדש השביעי
- שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה.

ומנין שפשוטה לפניו? תלמוד לומר 'והעברת שופר תרועה'. ומנין שפשוטה לאחריה - תלמוד
לומר 'תעבירו שופר'. ואין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין - תלמוד לומר 'בחדש השביעי', שאין
תלמוד לומר בחדש השביעי, ומה תלמוד לומר בחדש השביעי שיהיו כל תרועות החדש השביעי
זה - כזה.

ומנין לשלש של שלש שלש? תלמוד לומר 'והעברת שופר תרועה', 'שבתון זכרון תרועה', 'יום
תרועה יהיה לכם'. ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה - תלמוד לומר שביעי שביעי
לגזירה שוה. הא כיצד? שלש שהן תשע.

האי תנא מייתי לה בגזירה שוה ממדבר, דתניא: ותקעתם תרועה - תקיעה בפני עצמה ותרועה
בפני עצמה. אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת
היא? כשהוא אומר ובהקהיל את הקהל לתקעו ולא תריעו - הוי אומר: תקיעה בפני עצמה ותרועה
בפני עצמה. ומנין שפשוטה לפניו - תלמוד לומר ותקעתם תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה -
תלמוד לומר תרועה יתקעו... אין לי אלא במדבר, בראש השנה מנין - תלמוד לומר תרועה תרועה
לגזירה שוה.

בבלי, ראש השנה לג ע"ב

"שיעור תרועה כשלש יבבות" - והרי שנינו: שיעור תרועה כשלשה שברים! - אמר אביי: בזה
ודאי חלוקים, שכתוב: 'יום תרועה יהיה לכם', ומתרגמים: 'יום יבא יהא לכוון'. וכתוב באימו של
סיסרא 'בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא'. מר סבר: גנוחי גנח, ומר סבר: ילולי יליל.

בבלי, ראש השנה לד ע"א

אתקין רבי אבהו בקסרי: תקיעה, שלשה שברים, תרועה, תקיעה.
מה נפשך? אי ילולי יליל - לעביד תקיעה תרועה ותקיעה, ואי גנוחי גנח - לעביד תקיעה שלשה
שברים ותקיעה!
מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל.

מתקיף לה רב עזירא: ודלמא ילולי הוה, וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה!
דהדר עביד תקיעה תרועה ותקיעה.
מתקיף לה רבינא: ודלמא גנוחי הוה, וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה!
דהדר עביד תקיעה שברים תקיעה.
אלא רבי אבהו מאי אתקיין? אי גנוחי גנח - הא עבדיה, אי ילולי יליל - הא עבדיה!
מספקא ליה דלמא גנח ויליל.
אי הכי, ליעבד נמי איפכא: תקיעה, תרועה, שלשה שברים ותקיעה, דלמא יליל וגנח!
סתמא דמילתא, כי מתרע באיניש מילתא - ברישא גנח והדר יליל.

התקיין רבי אבהו בקיסריה - תקיעה שלושה שברים תרועה תקיעה.
מה נפשך, אם תרועה היא יללה, שיעשה תקיעה תרועה תקיעה, ואם תרועה היא גניחה, יעשה
תקיעה שלשה שברים ותקיעה!
מסופק אם תרועה היא גניחה או יללה.
מקשה רב עזירא: ושמה זו יללה, ושלושת השבים מפסיקים בין תרועה לתקיעה!
[משיבים]: שחזור ועושה תקיעה תרועה ותקיעה.
מתקיף רבינא: ושמה זו גניחה, והתרועה מפסיקה בין שברים לתקיעה!
שחזור ועושה תקיעה שברים תקיעה.
אלא רבי אבהו מה התקיין, אם גניחה, הרי עשאה, ואם יללה, הרי עשאה!
הסתפק שמא גנח ויליל [יחד]
אם כך שיעשה גם להפך: תקיעה תרועה שלשה שברים ותקיעה. שמא ילל וגנח!
בדרך כלל, כמתרגשת צרה על אדם, תחילה גונח ואחר כך מילל.

ירושלמי, ראש השנה ה' י

איזו היא הרעה? רבי חנניא ורבי מנא. חד אמר אהן טרימוטה, וחורנה אמר תלת דקיקן. רבי
חנניה חשש להדא דר' מנא ולהדא דידן.

תשובת רב האי גאון על תקנת ר' אבהו: ב"מ לוין, אוצר הגאונים לראש השנה, עמ' 60-65

...ועוד מקודם לר' אבהו מה היו עושים? והיא החובה של כל שנה ושנה ולא יתכן כן מימות
נביאים ראשונים עד ימות ר' אבהו שהניחו שעה אחת בלי תקיעה, ואם החובה ידועה אצלם מה
תקן להם ר' אבהו, והתיקון לא יהא אלא על דבר שנסתפק ונתערבב... יבאר לנו אדוננו כי אלו
התקיעות שבכל שנה ושנה אנו עומדים בהם בקושיות ונושאים ונותנים, בבקשה מאדוננו יחי
לעד, שיבאר לנו מיד איך היה הדבר קודם התקנה...

תשובה:

כך ראינו כי זה הטורח הגדול בדבר זה אין אתם צריכים, כי הדבר שאנו יוצאים מידי חובותינו
ועושין בו רצון יוצרנו נכון הוא וברור בידינו ירושה משולשת מועתקת ומקובלת בקבלה מאבות
לבנים דורות רצופין בישראל מימי הנביאים ועד עכשיו... וכיון שמעשה הזה בידנו נכון והלכה
למשה מסיני כי יצאו ידי חובתם כבר סר כל קושיא... ואל תחשבו בלבבכם כי בימי ר' אבהו
נפל ספק בדבר זה, שהרי משניות קדומות אחת אומרת תרועה שלש יבבות ואחת אומרת תרועה
שלשה שברים והא אמרינן בהדיא אמר אביי בהא ודאי פליגי, וכך היה הדבר מימים קדמונים

מנהג בכל ישראל מהן עושין תרועה יבבות קלות ומהן עושין תרועות יבבות כבדות שהן שברים. ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן. כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן והיה הדבר נראה כחלוקה אף על פי שאינו חלוקה, והרי התנאים כמו שאמרנו למעלה הללו שונין שיעור תרועה שלש יבבות והללו שונין שיעור תרועה שלשה שברים אלו משנתן כמנהגם וקאמר אביי בהא ודאי פליגי ולא פלוגתא היא ולא היו אלו מטעים את אלו ואלו את אלו אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה קתני. וחכמים של דורות הללו מודים כי יבבות תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועות הן. וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יהיה ביניהם דבר שההדיוטות רואין אותו כחלוקה.

זהו, דברים רלא, ע"ב

מהנגלה לנסתר: סוד היבבה

בבליים אלו אין יודעים סוד היבבה והיללה. ואינן יודעים ששתיהן צריכות, יללה שהיא דין חזק, שלשה שברים שהם דין רפה. גונח גניחות - רפה. הם אינם יודעים ועושים שתיהן, ואנו יודעים ועושים שתיהן, והכל יוצאין לדרך האמת.